

ЎРИК МЕВАСИНИ КАТТАЛИГИГА МИНЕРАЛ ЎЎИТЛАР МЕЎРЛАРИ ВА ҚЎЛЛАШ МУДДАТЛАРИНИ ТАЪСИРИ

Давлатова Меҳрибон Турғунпўлат кизи
мустақил изланувчи

Аннотация: ушбу мақолада ўрик учун минерал ўғитларни турли меъёрларда ва муддатларда қўллаб, улар мевасини оғирлигига бўлган таъсири ўрганилганда олинган маълумотлар келтирилган. Минерал ўғитлар меъёрини N220P150K110 кг/га қилиб белгилаб, уларни табақалаб қўллаш билан ўрик меваси катталиги ўртача 20,8 г эканлиги аниқланди.

Калит сўзлар: ўрик, минерал ўғит, меъёр, муддат, шох, гул, дона, даража, ҳосил, тугунча.

Аннотация: в статье представлены данные, полученные в ходе исследования влияния минеральных удобрений на массу плодов абрикоса при использовании различных норм и сроков их внесения. Установлено, что средняя масса плодов абрикоса составила 20,8 г при норме внесения минеральных удобрений N220P150K110 кг/га и их дробном внесении.

Ключевые слова: абрикос, минеральные удобрения, норма, сроки, ветвь, цветок, плод, сорт, урожайность, узел.

Abstract: The article presents data obtained from a study on the effect of mineral fertilizers on apricot fruit weight, considering various application rates and timings. It was found that the average apricot fruit weight was 20.8 g with a split application of mineral fertilizers at a rate of N220P150K110 kg/ha.

Keywords: apricot, mineral fertilizers, rate, timing, branch, flower, fruit, cultivar, yield, node.

Суғориладиган ерлардан самарали фойдаланиш учун экинлар ҳосилини муттасил ошириб бориш тақозо этилади. Бунинг учун эса қишлоқ хўжалиги экинлари учун ўтказиладиган агротехник тадбирларни ўтказишда замонавий ва инновацион технологиялардан фойдаланиш керак. Бугунги кунда бу каби ишларни ошириш учун ўсимликларни озиқа моддаларга бўлган талабини билиш, ўсимлик қайси фазасида озиқа моддаларга кўп талаб қилишини билиш ва шу асосда ўғитларни минерал ўғитларни қўллаш муддатларини белгилаш талаб қилинади. Шунинг билан биргаликда тупроқ таркибидаги озиқа моддаларини ҳам билиш, шуларни ҳисобга олган ҳолда ўғит меъёрини белгилаш муҳим ҳисобланади. Айниқса, кўп йиллик дарахтларда бу муҳим ҳисобланади.

Бу масалада дунё олимлари жуда кўп илмий-тадқиқот ишларини амалга ошириб бормоқдалар. Мевали дарахтлар орасида донак мевалилар уруғ мевалиларга нисбатан озиқа моддаларини кам ўзлаштиради. аҳолиси сонини ортиб бориши уларни озиқ-овқат

маҳсулотларига бўлган эҳтиёжлари кўпайиб бормоқда. Айрим чет эллик олимлар (Varshney ва бошқалар Trusso ва бошқалар ўсимликлар учун зарур бўлган озиқа моддаларини олиши учун уларни озиқага бўлган талабини билган ҳолда минерал ўғитларни қўллаш муддатлари тўғри белгилаш муҳим аҳамиятга эгадир. Ўсимликлар учун озиқа моддаларини етишмаслиги ҳосилдорликни 40% гача кам бўлишига олиб келади деб айтишган [8; 1–55-б., 6; 475–479-б.,7; 11–20-б.].

Г.А.Ғуломова ва бошқаларнинг [1; 10–12-б.] фикрича Ўзбекистон биохилма-хиллиги ўсимликлар турларига ниҳоятда бой бўлганлиги бу ўсимликлардан барча соҳаларда (саноатда, қишлоқ хўжалигида, доришуносликда) кенг фойдаланиш имконини беради. Кўп йиллик мевали дарахтлар ана шундай ўсимликлардан ҳисобланади ва уни ўсиш-ривожланиши атроф муҳитга ҳамда тупроқ шароитига боғлиқ. Донак мевали дарахтлар озиқа моддаларга кам талабчан бўлсада, уларни етарли миқдорда бўлишини талаб қилади. Уларнинг айтишича, озиқа моддаларни азотга нисбатан 1:0,5:1,2 бўлиши ҳосилдорликни ортишига олиб келади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб биз ҳам кўп йиллик ўрик дарахтига қўлланилган минерал ўғитларни унинг меваси шаклланишига таъсирини ўрганишни мақсад қилиб олдик. Бунинг учун тажрибани қуйидаги 1-жадвалдаги каби қилиб белгилаб олдик.

Унга кўра хўжаликда берилаётган минерал ўғитларни ҳамда уларни қўллаш муддатларини назорат варианты (1-вар.) қилиб олдик. Шунингдек, ўрганилаётган минерал ўғитлар меъёрларини назоратдан кам ва назоратдан ортиқ қилиб, хўжаликда қўлланилаётган муддатда ўргандик. Тадқиқотларда юқорида айтилгани каби хўжаликдаги ва биз ўрганаётган вариантларни биз аниқлаётган қўллаш муддатида ҳам ўрганишни мақсад қилиб олдик. Бунинг натижасида тадқиқотлар варианты 6 тани ташкил қилиб, уларнинг умумий майдони 3,4 гектарни, ҳисобга олиш майдони эса 2,8 гектарни ташкил этди. Тадқиқотлардаги кузатишлар ананавий усулда қабул қилинган УзПИТИнинг усулномаси бўйича олиб борилган бўлса, олинган маълумотларни статистик таҳлил қилиш Доспеховнинг “Методика полевых опытов” усулномаси бўйича олиб борилди.

1-жадвал

Тажриба тизими

№	Минерал ўғит меъёрлари, кг/га			Минерал ўғитларни қўллаш муддатлари						
	N	P	K	Кузги хайдов остига	Эрта баҳорда ишлов беришдан олдин		гуллаганид а		Пишишида н олдин	
				P	K	N	P	N	K	N
1	200	140	100	100	100	100	40	100	-	-

2	200	140	100	100	70	100	40	60	30	40
3	180	110	90	80	90	100	20	80	-	-
4	180	110	90	60	60	100	20	60	30	20
5	220	150	110	100	110	120	50	100	-	-
6	220	150	110	100	80	100	50	80	30	40

Биз биламизки мевали дарахтлар ҳосилини бир йил олдин тўплайди, уларда олиб борилган агротехник тадбирларнинг самарадорлиги кейинги йили кўринади. Шунинг учун ҳам биз тадқиқотлар олиб боришда бир йил олдин тажриба вариантлари бўйича минерал ўғитларни бериб, уларда ҳосил элементлари шаклланиши ҳамда уларни ўсиш-ривожланишини кейинги йили аниқладик. Бу маълумотларни биз қуйидаги 2-жадвалда келтириб ўтганмиз.

Ўрик ўсимлигидаги меваларни шаклланишини ўрганиб чиқдик ва бу маълумотларни 2-жадвалда келтириб ўтдик. Унга кўра, ўсимликдаги ҳосил бўлган тугунчаларнинг оғирлигини ва 10 кун ўтганидан кейинги оғирлигини аниқладик. Дастлабки аниқлашларга кўра, ўрик тугунчасини оғирлиги 1,09-1,21 г оралиғида бўлганлиги кузатилиб, юқори кўрсаткич минерал ўғитлар энг кўп берилганида эришилиб, у 1,21 г ни ташкил этди. Тугунча ҳосил бўлганидан кейин 10 кун ўтиб ўрганилганида эса улар вазни янада ортиб борганлиги кузатилди. бунда уларнинг оғирлиги вариантлар бўйича 1,21-1,49 г ни ташкил қилиб, олдинги кузатишлардаги қонуният сақланиб қолганлиги кузатилди.

2-жадвал

Минерал ўғитлар меъёрларини ўрик ўсимлигида гулларнинг ҳосил бўлиши ва уларни сақланиб қолишига таъсири, г ҳисобида

Вар.	Тугунча катталиги		Ўра катталиги		Мева катталиги	
	бошида	10 кун ўтгач	бошида	10 кун ўтгач	бошида	10 кун ўтгач
1	1,12	1,33	14,6	18,8	20,2	20,6
2	1,14	1,37	15,2	19,6	20,5	20,9
3	1,08	1,21	13,4	14,7	16,1	18,3
4	1,09	1,23	13,9	15,4	16,4	18,6
5	1,18	1,42	15,2	17,5	19,9	20,2
6	1,21	1,49	15,8	18,1	20,5	20,8

Шунингдек, ўралар шаклланиши бошланганида вазни минерал ўғитлар энг кўп берилган ва табақалаб қўлланилган 6-вариантда юқори бўлиб, 15,8 г ни ташкил қилди. энг кам ўра оғирлиги кам ўғит берилган ва асосий ўғит хайдов остига ва экиш билан берилган 3-вариантда олинди ҳамда унинг оғирлиги 13,4 г эканлиги аниқланди. Ўрик ўсимлиги учун режалаштирилган азотли ўғитларнинг қолган меъёри (60-100 кг/га) берилиши ўрик ўрасини катталишишига олиб келди. масалан, бу вақтда 14,7-18,1 г ни ташкил этди. Бу вақтга келиб ҳам юқоридаги қонуният сақланиб қолди ва юқори

кўрсаткич 6-вариантда кўп миқдорда ўғит бериш билан ўғитлар табақалаб берилганида кузатилиб 18,1 г ни ташкил қилди.

Тадқиқотларда ўрик меваси пишишидан олдин ўрик меваси катталиги аниқланди унга кўра, ғўрадан мевага айланганида мевалар катталиги вариантлар бўйича 16,1-20,5 г оралиғида бўлганлиги ўрганилди. Тажрибада энг кам ўғит берилган 3 ва 4-вариантларда меванинг катталиги мос равишда 16,1-16,4 г экинлиги, минерал ўғитлар энг кўп қўлланилганда эса (5-вар.) 19,9 г, шу ўғитлар табақалаштирилиб берилганида эса унинг миқдори 20,5 г га етди. Ўрик меваси пишиб етилганида (мева ҳосил қилгандан ўн кун ўтиб) мевалар оғирлиги вариантлар бўйича 18,3-20,8 г оралиғида эканлиги кузатилди.

Тадқиқотда олинган маълумотларга асосланиб айтиш мумкинки, ўрикдан юқори ва сифатли ҳосил олиш учун минерал ўғитларни гектарига N220P150K110 кг/га қилиб белгилаш билан биргаликда ўғитларни табақалаб (хайдов остига, эрта баҳорда ишлов беришдан олдин, гуллаганда ва пишишидан олдин) қўллаш мевалар катталиги юқори бўлиб, 20,8 г бўлишига эришилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари/Услубийқўлланма. – Тошкент. ЎзПИТИ, 2007 –Б. 147.
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) / Б. А. Доспехов. – Колос, 1985.
3. Ғуломова Г.А., Ғуломов Г.Ш., Асқаров А.А. Амарантнинг биологик табиатини кимёвий таркибига боғлиқлиги. Янги ўзбекистон талабалари ахборотномаси 1-жилд, 7-сон, 10-12-б.
4. Trucco F, Hager A.G, Tranel P.G Acetolactate synthase mutation conferring imidazolinone-specific herbicide resistance in *Amaranthus hybridus*. J Plant Physiol, 2006, 163:475–479-pp.
5. Trucco F, Tranel P.J *Amaranthus*. In: Kole C (ed) Wild crop relatives: genomic and breeding resources, vegetables. Springer, Berlin, 2011, pp 11–20.
6. Varshney R.K, Mohan S.M, Gaur P.M, Gangarao N, Pandey M.K, Bohra A et al Achievements and prospects of genomicsassisted breeding in three legume crops of the semi-arid tropics., 2013, Biotechnol Adv 31:1–55.